

glavje prikaže plemstvo, ki se je za svoje preživetje na drugem družbenem nivoju posluževalo povsem enakih prijemov kot drugi.

Komercializacija zemljiškega gospostva, ki je prisilno vključevala v gospodove posle tudi podložnika, je delno omejevala njegove možnosti, da nastopa samostojno, vendar pa ga iz podeželske trgovine ni nikoli izrinila. Celo obratno. Vloga podložnika in njegov delež v kupčevanju in prekupčevanju sta se neprenehoma povečevala. O tem dobimo izčrpen vpogled v poglavju Kmečka trgovina, njen obseg in tovarništvo. Kmet, obremenjen s celo vrsto dajatvami v obliki fevdalne rente, še zlasti pa z novimi davčnimi bremenmi, je bil v 16. stoletju naravnost prisiljen v trgovsko mobilnost. Vrhu tega ga je na to pot gnala tudi želja po pridobivanju denarja in podjetnost. Večinoma si je s tem ohranjal le svoj siromašni standard, nekaterim pa je uspelo prebiti ta okvir v nadpovprečnim prometom in bogastvom. Kmet je trgoval s svojimi kmetijskimi presežki in izdelki, pa tudi z drugim blagom in živili (zlasti s soljo). Poleg tega pa je imel pomembno vlogo v tovarništvu, ki je bila prevladujoča oblika transporta do 18. stoletja. Tovorništvo je bilo zaradi gospodarske lege slovenskega ozemlja (povezava med panonsko nižino in morjem) izredno pomembno in je dobilo relativno velik obseg.

Z vključitvijo kmetov v neagrarno gospodarstvo so bili najbolj prizadeti meščani. Boj mest proti kmečki trgovini pa je prizadel plemstvo, ker je bila z omejevanjem podložnikove poslovnosti prizadeta tudi fevdalčeva korist. Fevdalec se je znašel v dvojni vlogi. Na eni strani je nastopal kot kmetov zaščitnik, na drugi strani pa kot njegov nasprotnik. Fevdalec, ki je tudi sam trgoval in želel celo monopolizirati trgovino s posameznimi artikli (žito), je namreč nujno pri tem naletel na interes kmetapodložnika. S podpiranjem kmečke trgovine in kmetove neagrarne dejavnosti pa je gosposka posegla v ustaljeno fevdalno delitev dela in pravzaprav začela spodkopavati lastne temelje. Če svobodno parafraziramo maksimo o tridelnem fevdalnem svetu in jo postavimo takole: fevdalec se vojskuje, meščan trguje, kmet prideluje, vidimo, da niti tako »popravljen« v 16. stoletju ne vzdrži več popolnoma. Kmečka trgovina, ki jo avtor na podlagi analize virov in njihove primerjave ter ob upoštevanju razbohotene tihotapske trgovine tudi kvantificira, pride do zaključka, da je količinsko daleč presegla obseg meščanske poklicne trgovine.

V zadnjem poglavju, Zastoj v razvoju zgodnjega kapitalizma, avtor v mnogočem povzame ugotovitve, ki jih srečamo že v prejšnjih poglavjih. Poleg tega poda tudi splošni pregled vzrokov za gospodarski zastoj ob koncu 16. in v začetku 17. stoletja.

Knjiga Ferda Gestrina je natančna in konceptualno premišljeno urejena. Čeprav so nekatere študije nastajale v časovno različnih obdobjih, dajejo, obogatene v zdajšnji avtorjevi redakciji, in skupaj z novimi razpravami vtis, da je avtor imel cel čas namen te razprave nekoč ponuditi v knjižni obliki. Razprave nudijo spoznanje o samem pojmu zgodnjega kapitalizma, locirajo slovenski prostor v širšega srednjeevropskega ter dajejo celovit vpogled v gospodarsko strukturo 16. stoletja na Slovenskem. Knjiga je torej dragocena tako zaradi svoje podatkovne baze kot zaradi celovite predstavitve zgodnjega kapitalizma v slovenskih deželah.

Vasko Simoniti

Miroslav Bertoša, Jedna zemlja, jedan rat (Istra 1615/1618). Pula : Istarska naklada. 1986. 112 strani.

Miroslav Bertoša, avtor vrste knjig o zgodovini Istre, je prav gotovo najboljši poznavalec te pokrajine v obdobju novega veka. Kot izvrsten poznavalec italijanskih arhivov, predvsem arhiva Beneške republike, nam v tej knjigi ponuja zgodovinsko sliko Istre v času druge beneško-avstrijske vojne od leta 1615 do 1618, tako kot se je ohranila predvsem v virih Države sv. Marka. V tej vojni, za Istro zadnji pred drugo svetovno vojno, so štirje jezdeci Apokalipse doobra stolkli s svojimi kopiti celoten polotok. Ob nemirni meji »Benečanov« in »Kraljevcev« dejansko ni bilo »pravične« strani. Ena in druga stran si je želela pridobiti zgolj kos zemlje na drugi strani državne meje, pri čemer je vojna dobila razsežnost, ki zlasti v Istri ni v ničemer odgovarjala pravilom vojaške veščine 16. in 17. stoletja. Tu je šlo za požigalniške akcije, roparske napade kmečke gverile, uničevanje, rušenje, klanje, postavljanje zased, hrabre podvige in podlo vohunjenje, vsemu temu pa sta se pridružili še lakota in bolezen. Spoznavamo koncentrični krog družbe, iz katerega se je napajala politična sredica. Valovi političnih zamisli, ki so prihajali iz središča, so postajali na robu tega kroga krvava realnost.

Spori in vzroki za vojno na prostoru, kjer so se trli robovi dveh evropskih velesil — Avstrije in Beneške republike, so segali globoko nazaj v čas, ko se je konec 15. stoletja izoblikovala med njima nejasna meja. Vsi spori so ostali nerešeni tudi po prvi beneško-avstrijski vojni v prvih desetletjih 16. stoletja. Glede kopne meje so ostala področja, t. im. »difference«, ki naj bi služile prebivalstvu obeh strani za zado-

voljevanje skupnih potreb, toda »difference« so postale sporna mesta in s tem žarišča stalnih spopadov. Vzroki za vojno pa niso bili samo na spornem mejnem prostoru, ampak tudi v prizadevanju Benečanov za svobodno plovo na Jadranu. Zaradi stalnih ropanj senjskih ladij na obalah Istre je prihajalo do pomorskih bitk in blokad Senja. Gospodarsko politične razmere so se najbolj zaostrile prav okoli vprašanja svobodne plovbe, še posebej pa na avstrijsko-beneški meji med Trstom in Miljami. Trst si je prizadeval preusmeriti trgovino s soljo v svoje mesto na račun beneške Izole, Pirana in Kopra. Poleg tega pa je bila še vrsta nerešenih vprašanj, ki so povzročala na eni ali drugi strani nezadovoljstvo in s tem konfliktni položaj. Šlo je za vprašanje statusa trgovcev, ki so prihajali na sejme, za carine, strogost in pristranost mitničarjev, tranzitni prevoz, za zapiranje meje na področjih, kjer so kmetje nasprotne strani gojili poljske kulture, za regulacijo paše itd. V severnojadranskem bazenu in na okoliškem kopnem so se izoblikovala krizna žarišča, ki so se vlekla od Senja, kvarnerskih otokov, celotnega polotoka Istre s Trstom in njegovim zaledjem vse do furlanske meje. Ohranjen o arhivsko gradivo je avtorju omogočilo spremljanje postopnega naraščanja napetosti (posamezni ropi in požigi vasi na obeh straneh, do katerih je prihajalo zaradi maščevanj in »ponovne pridobitve javnega dostojanstva«), ki je leta 1615 privedlo do odkrite vojne, imenovane Uskoška vojna oziroma Vojna za Gradiško.

Po predstavitvi vzrokov in naraščanju spopadov se avtor »umakne« na vojno področje istrskega polotoka, ki ga je v notranjosti obvladovala avstrijska stran (Pazin-ska knežija), v preostalem delu pa beneška. V prvem letu vojne so imeli določeno prednost »Kraljevci«, ki so po beneški Istri požgali in oropali več deset vasi. V drugem in tretjem letu pa je imelo več uspeha beneško orožje. Taktika obeh strani je bila enaka — požiganje hiš in polj, ropanje, odpeljevanje živine, ugrabljanje in odkupovanje. Totalna vojna, ki so jo vodili maloštevilni poklicni vojaki in številno kmečko prebivalstvo obeh spolov, je že v prvem letu tako opustošilo mejno področje obeh sprtih strani, da so se v naslednjih dveh letih številni vpadi kmečke gverile raztegnili v globino avstrijskega in beneškega ozemlja. Arhivsko gradivo odkriva mnoge epizode, ki pričajo o surovosti, nehumanosti in iracionalnosti vojne, še posebej takrat, ko se je razplamtela maščevalnost. Posamične usode nam v detajlih razpirajo vpogled v življenje vsakdana. Plastično »oživi« način življenja, ki ga z vso brutalnostjo zaznamuje vojna.

V letu 1617 je našla svoj interes v vojni tudi Španija. Z vojaškim vmešavanjem (v Jadran je poslala močno floto) in diplomatsko dejavnostjo, kateri so se pridružile tudi manjše italijanske države, je Prejasno republiko osamila in s tem vplivala na konec vojne. V Madridu so se začela mirovna pogajanja, se v istem letu 1617 končala v Parizu in bila nato potrjena v Madridu. Toda pariško-madriški sklepi še niso končali prelivanja krvi niti na Goriškem, niti na istrsko-primorskem bojišču. Poslanci beneškega doža in avstrijskega nadvojvode so nadaljevali z mirovnimi pogajanjmi na Reki in na Krku. Toda vojna je trajala še celih osem mesecev po sklenjenem miru v Madridu. Obe strani sta bili prisiljeni k popuščanju šele potem, ko sta bili popolnoma izčrpani. Beneške oblasti so sporočile v svoj politični center: »Vojna in vpadi v beneški del Istre se ne bi izplačali, saj od tod ni kaj odnesti razen kamenja!« In res so bile posledice vojne katastrofalne. Naj ponazorimo to le z nekaj primeri. Župnik Bala je leta 1616 vpisal v knjigo umrlih dvanajstkrat več ljudi kot v vseh ostalih letih 17. stoletja. V Višnjanu je bilo 90 % požganih hiš, 50 % ubitih ali ugrabljenih odraslih moških, 97,6 % uničene govede, 97,5 % neobdelanih polj. Skupna ocena posledic je znašala 30 do 50 % pobitega prebivalstva, 60 do 90 % porušeni ali požgani hiš, 90 do 99,5 % uničene ali odpeljane živine in 90 do 98 % opuščenih obdelovalnih površin. V Istri ni bilo zmagovalcev, bili so samo poraženi in uničeni. V Uskoški vojni so ljudje pod različnimi zastavami jurišali na ljudi istega stanu in iste etnične pripadnosti. Poistovetenje z banderialnim signumom beneškega krilatega leva in habsburškega dvoglavega orla je bilo eno od najbolj nesmiselnih in najusodnejših, kar jih je zapustil omenjeni čas generacijam naslednjih stoletij.

Avtor v knjigi »obračuna« z dosedanjim zgodovinoepisjem, ki je bilo pri obravnavi te vojne največkrat ujeto v nacionalistično-politikantske in nacionalno-romantične sponse. Zgodovinoepisje 19. stoletja, pa tudi kasnejše, se v pričujočem delu, osvobojenem neobjektivnega balasta, kaže zgolj kot palimpsest nezgodovinske zavesti. Knjiga Miroslava Bertoše prikaže istrsko tragedijo, v katerih sta se neprestano izmenjavala zmagovalni delirij in ponižanost premaganca. To je imenitna zgodovinska študija o neki vojni izpred skoraj štiristo let, hkrati pa tudi aktualna protivojna knjiga.

Vasko Simoniti